

“Osmanlı Hanımları” Mutfakta
Osmanlıca Kadın Dergilerinde Yemek ve Mutfığa Dair Makaleler

RGK Yayınları, 2014 (1 baskı)

İletişim Yayınları 2804 • Ruhun Gıdası Kitaplar 1

ISBN-13: 978-975-05-2721-0

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

KAPAK VE GENEL TASARIM Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

“Osmanlı Hanımları” Mutfakta

*Osmanlıca Kadın Dergilerinde
Yemek ve Mutfaka Dair Makaleler*

Derleyen: Abdullah Uğur

Çevrimyazı: Meral Nayman Demir

Sunuş: İrvin Cemil Schick

iletişim

İçindekiler

SUNUŞ

İRVİN CEMİL SCHICK 9

Yayıma Hazırlarken İzlenen Yol 27

Aile

Evin Tertip ve Tanzimi 31

Yemek 35

Evin Tertip ve Tanzimi 41

Matbah 45

Parça Bohçası

Küçük Çocukların Yiyecekleri 51

Aşçılık ve Pastacılık 55

Ekmekteki Şapı Nasıl Anlamalı? 59

Hanımlara Mahsus Gazete

Yemek Odası 63

Yemek Odası 67

Yemek Odası 71

Yemek Odası 75

Mehâsin

İdare-i Beytiyye ve Tabahat 79
İngiltere'nin En Meşhur Aşçısı 85

Aile Tabibi 97

Tabahat 101

Kadınlık

Tabahat 109

Tabahat 112

Tabahat 115

Tabahat 118

Tabahat 120

Tabahat 125

Tabahat 126

Tabahat 128

Tabahat 129

Bilgi Yurdu Işığı

Et mi Yemeli, Ot mu? 135

Türk Kadını

Tabahat 141

Tabahat 145

Tabahat 149

Tabahat 155

İnci

Harb Yemekleri 161

Sulh Yemekleri 163

Süs

- Hanım Matbahta* 167
Hanım Matbahta 169
Mevsim Yemekleri 171
Hanım Matbahta: Bazı Ufak Tatlılar 175
Yemek Hıfzıssıhhası 179
Çay Kurabiyeleri 181
Harika Ziyafetler 185

Âsâr-ı Nisvân

- Yemek Listesi* 191
Küçük Ekmek Bisküvileri 193
Bayram Yemekleri 195
Tabahat 201
Tabahat 203
Yemek Reçeteleri 207
Yemek Reçeteleri 211

Kadın Yolu

- Ev Kadınının Vazifeleri: Yemek, Matbah* 215
Ev Kadını Vazifeleri: Yemek Odası, Sofra 221

Çalığışu

- Doktorca Aşçılık 1* 229
Doktorca Aşçılık 2 231

SUNUŞ

İRVİN CEMİL SCHICK

Türkiye, tarihiyle bir türlü yüzleşemeyen, dolayısıyla da tarihteki ihtilafları kavramsal olarak tekrar tekrar yaşamaktan kendini alamayan bir ülkedir. Sultan II. Abdülhamid (saltanatı 1876-1909) “ulu hakan” mıydı, “kızıl sultan” mı? Aslında cevabı kısaca “ne biri, ne öteki, olay bu kadar basit değil” olan bu soru bir yüzyılı aşkın süredir tekrarlanıp duruyor, insanlar da siyaset yelpazesindeki yerlerine göre kendilerinden beklenen cevapları veriyorlar. Benzer bir başka soru da İttihatçılarla ilgilidir. Abdülhamid’in otuz üç yıllık saltanatının sonunu getiren İkinci Meşrutiyet “hürriyetin ilanı” mıydı, yoksa çağdaş Türkiye’de “baskıcı toplum mühendisliği geleneğinin başlangıcı” mı? Bir kere daha, siyasi ezberlere inat olayın böyle basit bir ikiliğe indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğunu itiraf edip “ne biri, ne öteki” demek zorundayız.

Hayatının sonuna doğru giderek müstebitleşen II. Abdülhamid, aynı zamanda Osmanlı tarihinin en köktenci yenilikçilerinden biriydi; hatta Türkiye’ye çağdaş bir devlet yapısı getiren hükümdar olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu bağlamda kitlesel eğitim alanında büyük hamleler yapmış, ülkedeki okuryazar sayısını bir tahmine göre üçe katlamıştır. Gel gör ki, bu önemli katkıları, padişahın artan paranoyasının getirdiği hafiyeli, jurnalli, sürgünlü baskıcılıkla başa baş gitmiş, dolayısıyla eğitimdeki başarıların semeresi kendi devrinde değil, İkinci Meşrutiyet döneminde (1908-1923) görülmüştür. Örneğin Meşrutiyet’in ilanını takip eden bir buçuk ayda hükümet, gazete kurmak isteyenlerden iki yüzü aşkın imtiyaz başvurusu almış, bir istatistiğe göre 1908-1909 yıllarında –kimisi çok kısa ömürlü de olsa– tam üç yüz eli üç gazete ve dergi yayımlanmıştır. Bu yayın patlamasının bir ilginç özelliği de kadın konusunun ilk defa kitlesel ölçekte gündeme oturmuş olmasıdır.

Ne yazık ki, İkinci Meşrutiyet döneminin hürriyet sarhoşluğu uzun ömür-

l olmamış, birkaç yıl içerisinde İttihad ve Terakki Cemiyeti önderliğinde bir diktatörlüğe dönüşerek ülkedeki zgrlku akımlar ve yayınlar acımasızca bastırılmıştır. Bununla birlikte 1908-1923 yılları arasındaki yayın faaliyetleri ve özellikle kadınların yazdığı veyahut en azından kadınlara yönelik yayınlar Türkiye'nin entelektüel tarihinde önemli bir yer tutar. Gerçekten de cumhuriyetten hemen önceki yıllarda kırka yakın kadın dergisi ve kadınlara yönelik  yüze yakın kitap yayımlanmıştır ki, kimisinin birkaç baskı yapmış olması belli bir okur kitlesinin varlığına delalet etmektedir. Elinizdeki kitap, 1880-1926 yılları arasında yayınlanmış Osmanlıca kadın dergilerinden derlenmiş yemek, mutfak ve sofraya kültürüne ilişkin makalelerden oluşmakta olup, imparatorluktan cumhuriyete geçiş döneminin bazı veçhelerine ışık tutmaktadır.

20. yüzyıl başlarında yayıncılık ve kadın

Lise tarih kitaplarında ilk Osmanlı matbaasının bir hayli gecikmiş olarak 18. yüzyılda, Macar mhtedisi İbrahim Müteferrika tarafından kurulduğu söylenir ama aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun matbaayla tanışması, İspanya'dan yeni gçmş Yahudiler vasıtasıyla 1490'ların ortalarındadır. Bunu izleyen iki yüzyıl zarfında Rum, Ermeni, Kilise Slavcası ve Hıristiyan Arap matbaaları da imparatorluğun muhtelif yerlerinde kuruldu. Ancak Müslümanlara ait ilk müteharrik hurufatlı matbaanın 1727-1728 yıllarında Müteferrika tarafından İstanbul'da kurulduğu doğrudur.

Bunun bir "gecikme" sayılıp sayılamayacağı tartışmalıdır ama řu kadarı açıktır ki, Müslüman Osmanlı matbaacılığı ilk yüzyılını dşe kalka geirmış, 1830'a kadar ancak yüz seksen eserin baskısı gerçekleştirilebilmiştir. Birinci Meşrutiyet'e (1876) kadar Osmanlı topraklarında basılan Türkçe kitapların sayısı topu topu  bin altmış altıdır. Oysa yarım yüzyıl daha geçip de Türkiye Cumhuriyeti'nin Latin harflerini kabul ettiği 1928 yılına gelindiğinde, yirmi beş binden fazla farklı esere tekabül eden otuz bin ila otuz beş bin farklı baskı gerekleştirilmışti. Üstelik bu son dönemde yayımlanan kitap ve dergilerin içeriğinde de bazı önemli değişimler gözlemlenir, ki bunların arasında –başta toplumsal cinsiyet ve cinsellik olmak üzere– eşitli toplumsal normların yeniden tanımlanması merkez bir yer tutar.

Gerçekten de bu dönemde kadın yazarların sayısının artmasının yanı sıra, kitap ve dergilerde kadınlar ve kadın meseleleri giderek daha fazla konu edilmeye başlamıştır. Kadın haklarından ev idaresine, çalışma hayatı ve istihdamdan aileye, sağlıktan cinselliğe uzanan geniş bir konu yelpazesini farklı yayınlarda yoğun olarak ele alınmıştır. Bu yayınlarda tekeşli, zevce ile zevcenin sevgi ve dostluk bağlılarıyla birbirine bağlı olduğu bir evlilik modeli yüceltilirken, oeşli ve görücü usulü evlilikler kınanmış, hatta kadınlar be-

densel zevk arayışına ve kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olmaya hakları olan cinsel varlıklar olarak temsil edilmişlerdir. Şüphesiz bu yayınların, piyasaya çıktıkları dönemin toplumsal âdetlerini gerçeklere ne denli sadık bir şekilde aksettirdiği tartışmalıdır. Yine de bu yayınlar 20. yüzyıla girerken ivme kazanan toplumsal değişimler etrafında yoğunlaşan tartışmalarda –ister etkin özneler olarak olsun, ister edilgin başvuru kaynakları olarak– belirli bir yer işgal etmişlerdir.

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu’nda kadın konusuna eğilen yahut kadın okurlara hitap eden kitap ve süreli yayınların sayısı giderek artmış, *Terakki* ve *Vakit* gibi gazetelerin kadınlara yönelik ilaveler yayımlamasıyla başlayan bu akım *Şüküfezâr*, *Mürüvvet*, *Hanımlara Mahsûs Gazete* gibi kadın dergilerinin çıkmasıyla devam etmiş, İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile ani bir hız kazanmıştır. Bu süreçte, art arda gelen askerî yenilgilere ve toprak kayıplarına uğrayan imparatorluğun önüne geçilemeyen parçalanışı, geleneksel yaşam biçimlerinin ve bunlar etrafında kurulu üst-anlatıların çöküşü, Batı Avrupa ile Kuzey Amerika’daki kadın hareketlerinin yükselişiyle Batılı fikirlerin artan tesiri gibi etmenlerin etkili olduğu belirtilmiştir. Bu fikirlerin yayınlara dökülmesi ise “matbuat kapitalizmi” adı verilen, özel mülkiyete dayalı ve kâr amacı güden bir sektörün kuruluşu ve gelişmesi sayesinde olmuştur.

Bu mecranın önde gelen araçlarından biri, daha önce de mevcut olmakla birlikte bilhassa 1908 sonrasında artış kaydeden kadın dergileridir, ki bugüne dek bu konuda pek çok içerik tahlili ve kaynakça çalışması yapılmış ve o sayede kadın dergilerinin kapsamı oldukça açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Söz konusu çalışmalar arasında Aynur İlyasoğlu ve Deniz İnel’in “Kadın Dergilerinin Evrimi” (*Türkiye’de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984)*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1984), Aynur Demirdirek’in *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi* (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), Zehra Toska ve diğerlerinin *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)* (İstanbul: Metis Yayınları, 1992), Hatice Özen’in *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868-1990)* (İstanbul: Graphis, 1994), Serpil Çakır’ın *Kadınlar Dünyası* dergisine yoğunlaşan *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), Vuslat Devrim Altınöz’ün “The Ottoman Women’s Movement: Women’s Press, Magazines, Journals, and Newspapers from 1875 to 1923” (“Osmanlı Kadın Hareketi: 1875’ten 1923’e Kadın Matbuatı, Dergileri ve Gazeteleri”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Miami, 2003), Ayfer Karakaya-Stump’ın “Debating Progress in a ‘Serious Newspaper for Muslim Women’: The Periodical *Kadın* of the Post-Revolutionary Salonica, 1908-1909” (“Müslüman Kadınlar

İçin Ciddi Bir Gazete’de İlerleme Tartışmaları: Devrim Sonrası Selânik’ten Kadın Dergisi, 1908-1909”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, cilt 30, sayı 2, 2003), Yıldız Akpolat’ın *Kadın, Süs ve Mahâsin* dergilerine yoğunlaşan *Sosyoloji Araştırmaları: Osmanlı’da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri* (İstanbul: Fenomen Yayıncılık, 2004), Fatma Kılıç Denman’ın *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın* (İstanbul: Libra Yayınları, 2010) ve Ayşe Zeren Enis’in *Everyday Lives of Ottoman Muslim Women: Hanımlara Mahsûs Gazete (Newspaper for Ladies) (1895-1908)* (İstanbul: Libra Yayınları, 2013) adlı eserleri anılmaya değer.

Elinizdeki derlemedeki makaleler *Aile, Hanımlara Mahsus Malûmât, Hanımlara Mahsus Gazete, Parça Bohçası, Mehâsin, Kadınlık, Bilgi Yurdu Işığı, İnci, Türk Kadını, Süs, Âsâr-ı Nisvân, Kadın Yolu ve Çalığışu* dergilerinden toplanmıştır.¹ Bunlardan *Aile*, 1880 yılında sadece üç sayı çıkabilmiştir. Bu haftalık derginin sahibi “Sabahçı Mihran” adıyla bilinen Mihran Nakkaşyan, başyazarı ise ünlü ansiklopedi ve sözlük yazarı Şemseddin Sâmî Fraşeri idi. Mihran Efendi, 1879 yılında da Şemseddin Sâmî Bey’in *Kadınlık* başlıklı kitabını yayımlamıştı. Bu kitabın toplumsal cinsiyete yaklaşımı devrimcilikten pek uzak olmakla birlikte, kadınların eğitimi ve ev dışında çalışması konularında oldukça ilerici olup, çekeşlilik, örtünme, boşanma ve cariyelik gibi konulara eleştirel bakışıyla dikkat çeker.

Hanımlara Mahsus Malûmat ise 1895-1896 yıllarında birkaç ay çıkabilmiş haftalık bir dergiydi. Bu derginin yayıncısı *Malûmat* ve *Servet* gazetelerinin sahibi Seyyid Mehmed Tahir Bey’dir. “Malûmatçı Tahir” ve “Baba Tahir” lakaplarıyla tanınan Tahir Bey, adı bin bir türlü yolsuzluğa, sahtekârlığa, jurnalcılığa, şantajı karışmış, sarayla ilişkilerini kullanarak kesesini doldurmuş, hatta sahte Osmanlı madalyası üretip satmış biriydi. Bununla birlikte, kadınlara yönelik yayın sektöründen para kazanabileceğini anlamış olmalıdır ki, 1899 yılında yayımladığı Mahmud Esad bin Emin Seydişehrî’nin *Taaddüd-i Zevcât* başlıklı kitabından birkaç ay sonra *Taaddüd-i Zevcât: Zeyl* adlı bir ikinci bir kitap basmış, bunda Fatma Aliye Hanım’ın çekeşliliğe karşı yürüttüğü yaman polemige yer vermiştir.

Hanımlara Mahsus Gazete, dönemin kadın dergileri arasında en uzun ömürlü olanıdır. Yayın hayatına 1895’te başlayıp önce haftada iki, sonra da haftada bir çıkarak 1908 yılına kadar tam 612 sayı yayımlanabilmiş bu önemli dergide Nigâr bint-i Osman, Fatma Aliye, Ahmed Midhat Efendi gibi kadın konusunda kafa yoran dönemin önemli entelektüellerinin yazıları basılmıştır.

1 Aşağıdaki bilgiler, İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası’na dayanmaktadır.